

Виступ на психолого-педагогічному семінарі

на тему:

«Особливості психолого-педагогічного спілкування в умовах сучасного закладу освіти»

Підготувала Жерена О.П. – старший викладач,

викладач комісії викладачів

психолого-педагогічних дисциплін

Завдання сучасної системи передвищої фахової освіти України зазнали певних змін, що стосуються, впершу чергу, переорієнтації кінцевих результатів своєї професійної діяльності. На перший план сьогодні вже вийшла не підготовка висококваліфікованого вчителя, який досконало володіє набором фахових знань, а підготовка різносторонньо розвиненої конкурентоздатної на ринку праці особистості. Під різносторонньо розвиненою особистістю сучасного випускника фахового передвищого навчального закладу ми розуміємо людину, яка, окрім педагогічної підготовки, досконало володіє комунікативними та управлінськими, психолого-педагогічними та економічними, екологічними та етикоестетичними і т.д. знаннями, навичками та вміннями. Сучасний вчитель – це не “довідник” з різних наук, це високоосвічена людина, яка в будь-якій ситуації здатна спілкуватись не лише на вузькопрофесійні, а й на будь-які загальнокультурні, чи загальнолюдські теми. Але, щоб досягти такого результату, кожному викладачеві фахового закладу потрібно відповідати вимогам аксіоми: високопрофесійного фахівця може підготувати тільки високопрофесійний фахівець. А високопрофесійний фахівець – це людина, яка не тільки досконало знає дисципліну, що викладає, а й людина яка може й уміє передати свої знання, донести їх до тих, кого вона навчає. І тут на перший план виступає одна з найголовніших проблем сучасної передвищої фахової освіти – проблема педагогічного спілкування викладачів зі здобувачами освіти.

У вітчизняній педагогічній теорії та практиці дослідження даної проблеми починали такі видатні педагоги, як А.С. Макаренко та В.О. Сухомлинський. Сьогодні теорія та практика педагогічного спілкування отримала подальшого розвитку в роботах Ш.О. Амонашвілі, І.О. Зимньої, І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало, Г.М. Сагач, С.О.Сисоєвої та інших вчених. Питання педагогічного спілкування вивчали такі зарубіжні вчені, як Г. Баннер, П. Екман, Б. Скіннер, В. Фрізен та інші.

Комунікаційні здібності учасників освітнього процесу формуються у спілкуванні та закріплюються у структурі особистості як своєрідна життєва позиція. Рівень досягнення взаєморозуміння між тими, хто спілкується, значною мірою

залежить від якості їхньої мови. Взаєморозуміння є можливим за умови використання знакових кодів однієї мови та однакового їх смислового навантаження. Цьому сприяє літературна мова, нормативність якої – запорука поглиблення контактів між людьми. Порушення власне мовних закономірностей та основ мовного етикету створює перешкоди на шляху встановлення психологічного контакту, що є важливим чинником продуктивної професійної діяльності. Головною структурною одиницею педагогічного спілкування є комунікативний акт – ситуація побудови мовного висловлювання одним з партнерів по спілкуванню й одночасного сприйняття та смислового опрацювання цього висловлювання іншим партнером. Таким чином, комунікативний акт являє собою двобічну взаємодію. Педагогічне спілкування реалізується в комунікативному акті того, хто говорить і того, хто слухає, де в обох ролях по черзі виступають викладач і здобувач освіти.

Кожний із партнерів по спілкуванню ставить перед собою конкретне комунікативне завдання, що вирішується через посередництво комунікативного акту. Комунікативне завдання – це мета, на досягнення якої спрямовані різноманітні дії, що реалізуються у процесі спілкування. При постановці комунікативного завдання викладачу необхідно враховувати педагогічне завдання, наявний рівень педагогічного спілкування здобувача освіти і групи, індивідуальні особливості студентів і власні індивідуальні особливості. З позиції викладача можна виділити такі групи комунікативних завдань:

- передача інформації;
- запит інформації;
- спонукання студента до дії;
- ставлення до дій студента.

Презентація інформації викладачем найчастіше реалізується через доказ, пояснення та переконання. Для молодих викладачів це є не завжди простим завданням, адже постановці та вирішенню таких комунікативних завдань їх ніхто не вчив. Система педагогічного спілкування на рівні системи “викладач – студент” якісно відрізняється від шкільної самим фактом їх прилучення до спільної професії, а це значною мірою сприяє зняттю вікового бар’єру, який заважає плідній спільній діяльності. Педагогічне спілкування відбувається в межах суб’єкт-суб’єктної (міжособистісної) взаємодії викладача та здобувача освіти й має безпосередній вплив на якість навчального процесу у фаховому передвищому навчальному закладі. Організатором педагогічного спілкування в навчальному процесі, зазвичай, виступає педагог, і від його комунікативної компетенції значною мірою залежить результат роботи з навчання студентів. Незважаючи на актуальність проблеми фахового педагогічного спілкування, у сучасній науковій теорії та практиці, як правило, досліджуються лише її окремі аспекти. Окремо слід зазначити, що більше уваги цій проблемі приділяють учені-мовознавці, такі як М.С. Вашуленко, Г.М. Кацавець, Л.М. Паламар, Г.М. Сагач, С.В. Шевчук.

Педагогічне спілкування є головним засобом вирішення навчальних завдань, в якому педагог виступає одночасно в кількох “іпостасях”: безпосередньо взаємодіє зі здобувачем освіти, тримає під контролем дії студента та свої власні з точки зору їх відповідності завданням навчального процесу (рефлексія), слідує за доцільністю змістовного наповнення комунікативного процесу (раціональність). А це, у свою чергу, впливає на особистісні якості педагога, зокрема на ті, що реалізуються у процесі педагогічного спілкування.

Викладача із значним педагогічним стажем роботи завжди можна пізнати саме за цими поведінковими та мовними ознаками: особливий тон (повчальний, вимогливий, владний), категоричність у висловлюванні власної думки, нав'язування власної точки зору, оціночна мімікрія. Усі ці якості є результатом тривалої ролі в взаємодії, в якій педагог виступає як домінуюча особистість із правом контролю й оцінки. Слід зазначити, що такий підхід та характеристика педагогічного спілкування більш притаманні шкільним вчителям, оскільки у вищому навчальному закладі педагог і з скоріше партнери з навчального процесу й функція педагога зводиться до функцій “порадника” чи “коментатора”.

У науковій літературі під “педагогічним спілкуванням” розуміють багатоплановий процес організації, налагодження та розвитку комунікації, взаємодії та взаєморозуміння між викладачем і студентом, які безпосередньо пов'язані з метою та змістом їх спільної навчальної діяльності. Його основними ознаками є соціально-психологічна взаємодія педагога та здобувача освіти, обмін предметною інформацією, виховний вплив, організація взаємовідносин, наявність комунікативних засобів.

Таким чином, спілкування у професійній поведінці викладача фахового перед вищого навчального закладу виступає засобом, умовою та формою вирішення освітніх завдань, а його основою є педагогічне завдання, що стоїть перед викладачем.

Окремо слід охарактеризувати дидактичне спілкування. Дидактичне спілкування – це специфічна складова педагогічного спілкування (комунікації), що безпосередньо притаманна аудиторному навчальному процесу. Воно, перш за все, пов'язане із значною питомою вагою змістовної взаємодії (переважно спілкування відбувається в аудиторії), а по-друге, із цілеспрямованим розвитком особистості студента. Метою дидактичного спілкування є передача інформації, спонукання здобувачів освіти до дій, спрямованих на сприйняття та переосмислення інформації, збудження емоційно-ціннісної реакції на отриману інформацію та організація самостійної навчальної діяльності студентів. Вибір системи дій залежить від конкретної навчальної ситуації, характеру стосунків, що склалися між викладачем і студентом, педагогічного досвіду викладача, мотиваційної готовності здобувача освіти до навчання й індивідуального стилю взаємодії викладача та студента.

Оскільки одним з показників комунікації є стиль спілкування, зупинимось на ньому детальніше. Стиль спілкування, що задає викладач, значною мірою впливає на

стосунки викладача та здобувача освіти і, як наслідок, його ставлення до навчальної дисципліни, що викладає даний педагог. Окрім того стиль спілкування викладача характеризує його як професіонала з точки зору його комунікативних можливостей, характеру його взаємостосунків зі студентами, його творчу індивідуальність, здатність враховувати психологічні особливості студентів, мотиваційну готовність до педагогічної діяльності, емпатію тощо. Стиль спілкування задає дистанцію між викладачем і здобувачем освіти, що безпосередньо впливає на результати педагогічної діяльності: надто велика дистанція між викладачем і студентом призводить до того, що студенти бояться звертатись до нього за роз'ясненнями, приховують своє нерозуміння викладеного матеріалу; надто близька відстань призводить до неформальних стосунків між викладачем і студентом, що призводить до необов'язковості й небажання глибокого засвоєння навчального матеріалу. Окремо слід відзначити конфліктність викладача, яка найбільш негативно відбивається на стосунках викладача та студента й обов'язково призводить до ігнорування, навіть справедливих, вимог викладача і, як наслідок, небажання взагалі знати дисципліну, що викладає цей педагог. Так само негативно позначається на результатах навчального процесу й необ'єктивність викладача до здобувача освіти, адже неадекватно занижена оцінка його здібностей і знань, нетактовність у спілкуванні можуть призвести до глибокої емоційної травми. А це, у свою чергу, позначиться на подальшій професійній діяльності цього фахівця після закінчення фахового перед вищого закладу – звертання до відповідних знань може бути психологічно заблокованим або можлива актуалізація слідів минулих переживань.

На формування особистого стилю спілкування у фахових закладах головним чином впливають два фактори: взаємостосунки “ведений – ведучий” та форми їхньої співпраці. Саме навколо цих факторів і вибудовується та особлива емоційна продуктивність, що притаманна системі передвищої освіти. Без усвідомлення партнерства викладачеві дуже важко мотивувати здобувача освіти (підтримати мотивацію) до вивчення даної навчальної дисципліни, залучити його до самостійної роботи, прищепити йому повагу до обраної професії.

Основними вимогами до особистого стилю викладача передвищої фахової освіти ми вважаємо:

- уміння побудувати, за допомогою мовних прийомів, атмосферу співпраці і партнерства;
- уміння сформуванати дух корпоративності та професійної спільності;
- уміння будувати процес спілкування на рівних: колега з колегою, доросла людина з дорослою людиною;
- уміння ненав'язливо спрямовувати виховний процес на формування майбутнього високорозвиненого й висококультурного фахівця (без будь-якого авторитарного впливу).

Формування такого особистого стилю спілкування ускладнюється характерним для передвищого навчального закладу протиріччям: наука й викладання спрямовані в обіч. Проте з відцентрових вони мають перетворитися на доцентрові сили, лише за такої умови можливо побудувати ефективний навчальний процес. Тільки сполучення наукової та педагогічної діяльності є основною ланкою в соціальнопсихологічній структурі педагогічного спілкування. Досягти такого сполучення зовсім не просто, особливо молодим викладачам спеціальних фахових дисциплін і пов'язано це з тим, що сьогодні жодний навчальний заклад в Україні не готує викладачів спеціальних дисциплін до педагогічної діяльності. Адже хто сьогодні стає такими викладачами – колишні студенти-відмінники, які пізнали навчальний процес, знаходячись “по студентський бік” парти. Вони володіють знаннями з дисципліни, яку викладають. Чи може бути достатнім такий “обсяг” педагогічних знань для вільного, позбавленого вікових комплексів, спілкування з аудиторією, яка не на багато молодша від самого викладача.

Окрім того, дослідження з педагогіки свідчать про те, що й сам студент, після вступу до фахових навчальних закладів, не одразу усвідомлює себе як студент. Спочатку в нього йде процес адаптації до нових форм навчальної діяльності, не кожний може легко пристосуватися до нових умов. Адже за дев'ять-одинадцять років навчання в школі вони звикли до інших умов отримання знань (види та форми навчальних занять, умови навчального процесу, самостійність, відповідальність, відірваність від батьків, нові побутові умови тощо). Саме на цьому етапі дуже важливо вміти побудувати правильну систему взаєностосунків студентів-першокурсників і викладацького складу фахових закладів.

Усі ці особливості висувають певні вимоги до психологічного клімату в усіх ланках навчального закладу, що реалізуються, у першу чергу, через спілкування. Це накладає певні обов'язки на кожного викладача навчального закладу освіти: сформувати власний індивідуальний стиль спілкування зі студентами через розвиток творчої індивідуальності кожного педагога.

Отже, можна зробити висновок, що педагогічне спілкування у системі передвищих фахових навчальних закладів України ґрунтується на великій кількості наукових і методичних досліджень видатних українських і зарубіжних учених і педагогів, оскільки ефективність навчального процесу у фаховому закладі прямо залежить від комунікативних умінь і навичок професорського викладацького складу. Але, як показує практика, у сучасній науковій теорії та практиці ще й досі відсутні системологічні підходи в її дослідженні, а дослідженими залишаються лише окремі аспекти зазначеного питання.

Список використаних джерел:

1. Барановська Л.В. Теоретико-методичні основи навчання професійного спілкування студентів вищого аграрного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук.

- ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л.В. Барановська. – Київ, 2005. – 43 с.
2. Галузинський В.М., Євтух М.В. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. / В.М.Галузинський, М.В. Євтух– К.: ННТЛ, 2010.
3. НіколенкоЛ.М. Сутність комунікаційного потенціалу особистості як педагогічного феномену / Л.М. Ніколенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 20 (73). – С. 222-228.

КНЗФПО КШПФК ім.Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради